

В. Краглевич,

доктор філософії в галузі право, адвокат

ORCID ID: 0000-0003-1180-498X

АНАЛОГІЯ У ВРЕГУЛЮВАННІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН: ЦІННІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТНОСТІ

Постановка проблеми. У сфері адміністративного права та процесу аналогія права має особливе значення, зважаючи на його динамічний розвиток і численні випадки прогалин у нормативному масиві, що виникають внаслідок швидких соціальних трансформацій або неповноти правового регулювання нових управлінських ситуацій. Застосування аналогії права у таких випадках покликане забезпечити ефективне, обґрунтоване й справедливе вирішення публічно-правових спорів, уникнути правового нігілізму та гарантувати дотримання основних прав і свобод приватних осіб у взаємодії з органами публічної влади [1, с. 223–230; 2, с. 40–46].

Стан наукової розробки проблеми. Проблематика застосування аналогії в адміністративному праві та процесі є порівняно новою та недостатньо систематизованою у вітчизняній юридичній науці. На відміну від цивільного процесу, де аналогія давно є об'єктом ґрунтовних досліджень і має нормативне закріплення, адміністративно-правова доктрина лише поступово формує методологічну базу для глибшого розуміння цієї правової категорії.

Наукові позиції щодо можливості застосування аналогії в адміністративному праві та процесі висвітлені у роботах таких вітчизняних вчених, як В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І. Б. Коліушко, Т.О. Коломоєць, С.В. Ківалов, А.М. Колодій та інших. У цих дослі-

дженнях автори торкаються загальних підходів до прогалин у правовому регулюванні, форм прояву юридичної техніки, принципів законності та доцільності, однак специфіка та ціннісна характеристика застосування аналогії саме в адміністративно-правових і адміністративно-процесуальних правовідносинах є фрагментарною.

Певні напрацювання існують у сфері загальної теорії права щодо природи аналогії як форми правореалізації або як методологічного інструменту вирішення казусів, зокрема в роботах М.С. Кельмана, який підкреслює логіко-юридичну природу аналогії, її спорідненість із тлумаченням та дискреційною компетенцією правозастосувача, однак лише побіжно розглядають адміністративно-процесуальний контекст.

У зарубіжній правовій науці феномен аналогії в адміністративному праві більш широко досліджено в контексті доктрини юридичного розсуду, меж суддівської дискреції та правової герменевтики. Особливо помітними є праці Г. Радбруха, Р. Дворкіна, Й. Ескина, які розглядають аналогію як інструмент досягнення справедливості в умовах прогалин у праві.

Сучасні тенденції розвитку адміністративної юстиції в Україні, у тому числі розбудова системи адміністративних судів, актуалізують потребу в глибшому осмисленні можливостей застосування аналогії в адміністративному процесі, що підтверджується судовою практикою та позиціями Верховного Суду щодо вико-

ристання принципів права в контексті реалізації норм Кодексу адміністративного судочинства України.

Незважаючи на наявність окремих теоретичних положень і практичних аспектів застосування аналогії в адміністративно-правовому регулюванні, спеціального комплексного дослідження, присвяченого ціннісній характеристиці аналогії як правового феномену в адміністративному праві та процесі, на сьогодні не існує. Відсутність цілісного підходу до розуміння аналогії як елементу правозастосування, що втілює цінності верховенства права, правової визначеності, справедливості та пропорційності, створює методологічний вакуум і ускладнює формування чітких критеріїв легітимного застосування цього інструменту.

Таким чином, аналіз стану наукової розробки зазначеної теми свідчить про потребу подальших ґрунтовних досліджень, зокрема в напрямі ціннісного осмислення аналогії як способу подолання нормативних прогалин у публічно-правовому регулюванні, формування засад правової довіри та забезпечення справедливості у сфері публічних відносин.

Метою наукової статті є визначення ціннісної характеристики сутності аналогії у врегулюванні адміністративно-правових та адміністративно-процесуальних відносин.

Виклад основного матеріалу.

Важливою є акцентуація, що в результаті тлумачення права за аналогією відбувається створення нової нормативної основи для врегулювання відповідних відносин, але при цьому необхідно підкреслити, що суддя як суб'єкт правозастосування не є суб'єктом правотворчої діяльності, і відтак виникає емпіричний дисонанс, в наслідок якого суперечність вирішується, але при цьому об'єктивізація положення, на основі якого це відбувається набуває змісту не нормативного регулювання, а прецедентного. Крім того дії суб'єкта правозастосування мають відповідати легітимним очікуванням учасників спору,

учасників суспільних правовідносин. Відтак межі компетентності суб'єкта правозастосування при реалізації аналогії права чи закону в адміністративних та адміністративно-процесуальних правовідносинах обмежуються визначенням юридичного змісту суспільних правовідносин, але не мають пересікати межу, де така діяльність набуває ознак правотворення (правотворчої діяльності) [3, с. 419–450; 4].

Теорія ухвалення судового рішення може бути розглянута як класична модель юридичної аргументації в межах загальної правової традиції (загального права), зокрема англо-американської правової системи. У цій традиції судові рішення не лише встановлює конкретну правову істину щодо розв'язання конкретної справи, а й утворює прецедент – обов'язковий орієнтир для майбутніх судових рішень у подібних справах.

Як модель юридичної аргументації, теорія судового рішення охоплює раціональну побудову висновків, які ґрунтуються на формально-логічному аналізі фактів справи, застосуванні нормативних приписів, принципів права та прецедентної практики. Суддя в межах цієї моделі виконує роль не лише формального інтерпретатора норм, а й активного суб'єкта тлумачення права, який формує юридичне обґрунтування на основі правових норм, аналогії, судової доктрини та моральних міркувань. У рамках такої моделі судові рішення має структуру, що включає: нормативну основу (акти законодавства, судові прецеденти, правові принципи); фактичну базу (обставини справи, встановлені на основі доказів); аргументаційне обґрунтування, в межах якого здійснюється логічне поєднання фактичного і нормативного з урахуванням юридичних дефініцій, аналогій, системного тлумачення. Таким чином, теорія судового рішення у загальному праві втілює модель правового мислення, що поєднує формальну логіку, етико-правові орієнтири та інституційну традицію. Вона служить інструментом ста-

більності та передбачуваності судової практики, а також засобом реалізації принципу верховенства права.

Ухвалення судового рішення в процесі врегулювання адміністративного спору має відповідати таким критеріям, як : ретельний аналіз юридичних фактів, що є наявними у справі; вивчення судової практики у подібних правовідносинах; визначення аргументації доцільності застосування аналогії закону чи права. Таким чином, виходячи із теорії юридичного прагматичного мислення, право необхідно розуміти не як статистику правовідносин, а як динамічне відображення розвитку суспільних правовідносин, і має передусім виконувати інструментальне функціональне призначення вирішення юридичних суперечностей.

Прагматична концепція праворозуміння є відмінною від усталених підходів встановлення змісту прецедентного врегулювання спірних правовідносин, де в межах останньої головним є зміст судової практики та наявність встановлених відповідностей у подібних правовідносинах. Тобто, класика врегулювання спору на основі застосування так званого «кейсбуку» будується на запровадженні інституцій зразкових та типових справ, критеріїв подібності та тотожності правовідносин [5].

На основі судових прецедентів, окремих думок суддів ухвалюється рішення у справах, що є достатнім у класичному розумінні правозастосування за аналогією. Власне кейсбук (дослівно – книжка випадків) є збіркою матеріалів типових справ, що містить у собі певні дані, необхідні для рішення. Від прецедентів і письмових думок суддів «дистиллюється» конкретний вердикт по розглянутому судом випадку. З урахуванням природи юридичної суперечки практик, зокрема суддя чи адвокат, застосовує метод прецедентного аналізу, звертаючись до попередніх судових рішень у подібних або аналогічних ситуаціях. Такий підхід передбачає не механічне копіювання рішень, а аналітичне вивчення сутнісних підстав, які

були визнані юридично релевантними в попередніх випадках і слугували основою для правового висновку. Зазначений процес має характер дистиляції правових аргументів, тобто виокремлення тих міркувань, які були вирішальними для обґрунтування правової позиції в судовому рішенні. У такий спосіб правник формує аналогічну аргументацію, яка обґрунтовує доцільність застосування аналогічних підстав у новій справі, з огляду на подібність правової ситуації, правовідносин або фактичного контексту. У межах традиції загального права зазначене дозволяє не лише забезпечити принцип послідовності судової практики (doctrine of precedent), а й здійснити правову інтеграцію конкретного випадку у більш широку нормативну мережу, де ключове значення мають судові принципи, узагальнені в попередніх рішеннях.

Таким чином, практика звернення до аналогічних справ (судових прецедентів) і виведення релевантних правових підстав є фундаментальним механізмом юридичної аргументації, що поєднує елементи аналітики, інтерпретації та судової творчості [6, с. 111–114].

Варто підкреслити, що наявність прецедентної практики при цьому має не лише ціннісне значення як інструментарія врегулювання наявної суперечності, а і формування усталеної практики правозастосування, що є можливим у разі врегулювання правової суперечності не лише виходячи із нормативних положень чинного законодавства, але і спираючись на вже вироблену судову практику у подібних чи тотожних правовідносинах.

Правозастосування відтак має спиратися не лише на нормативні правила, але і на принципи, що є відображенням моральних засад суспільства, і саме вони здатні гарантувати досягнення справедливості та добросовісності врегулювання суспільних правовідносин [7, с. 46–48].

При цьому врегулювання спору за аналогією справи, що власне вже існує у формі інституцій зразкових

та типових справ, є можливим лише у практиці Верховного Суду, до функціонального змісту діяльності якого допустимим є віднесення тлумачення правової норми задля оптимізації правореалізації та правозастосування.

Правозастосування за аналогією є можливим лише у тих випадках, коли норма є відсутньою, або наявним є її неоднозначне тлумачення, і при цьому в основу такої правореалізації має бути покладено саме моральний постулат (імператив), принцип, що здатен існуючу прогалину заповнити функціональним змістом.

Відтак концепція юридичного позитивізму є неприйнятною функціонування інституту правозастосування та правореалізації за аналогією, та не здатна повною мірою відобразити динаміку суспільних правовідносин та зв'язків між їх учасниками.

Врегулювання суспільних правовідносин за аналогією пов'язується із реалізацією процесуального суб'єктивного розсуду, що є допустимим не лише у судовій практиці, але безсумнівно у діяльності адміністративних органів, що нормативно закріплюється як конструкція «власного розсуду» особи [8, с. 831–834].

Як і у випадку з більшістю правових термінів, точне значення поняття «право діяти на власний розсуд», або дискреційне право, значною мірою залежить від контексту його застосування, що зумовлено тим, що дискреційність не є абсолютною категорією, а проявляється в межах конкретної правової ситуації, залежно від характеру повноважень суб'єкта, цілей правового регулювання та обсягу передбачених законом варіантів поведінки.

У різних галузях права поняття дискреції може мати варіативну інтерпретацію: у конституційному праві – як свобода дій органів публічної влади в межах закону; в адміністративному праві – як вибір між кількома законними рішеннями; у судовій практиці – як розсуд судді, що ґрунтується на правових принципах і стандартах справедливості.

Водночас у кожному з випадків дискреція не повинна ототожнюватися з свавіллям, оскільки обмежується вимогами обґрунтованості, пропорційності, недискримінації та підконтрольності.

Отже, правова природа та межі дискреційного повноваження розкриваються лише у зв'язку з його функціональним призначенням і системою правових обмежень, які діють у конкретному нормативному полі. Тому коректне тлумачення цього терміна потребує врахування інституційного, галузевого й функціонального контексту.

Важливим аспектом застосування аналогії права є питання істинності (правильності) юридичного висновку, сформованого на її основі. Інакше кажучи, постає завдання – наскільки правомірно і виправдано було визнано за можливе застосування загальних принципів права до конкретного випадку, у якому відсутня відповідна правова норма.

У цьому контексті істинність юридичного висновку за аналогією визначається сукупністю формальних, логічних та ціннісних критеріїв: формальна обґрунтованість – дотримання чітко окресленої процедури, зокрема: вичерпання всіх можливостей прямого застосування норм права; застосування аналогії лише у випадках, коли вона не заборонена законом; логічна зв'язність правової аргументації; логічна відповідність (подібність ситуацій) – аналогія є припустимою лише за умови, що ситуація, яка не врегульована правом, має істотні ознаки спільності з уже врегульованим правовим казусом, тобто правозастосувач має обґрунтувати, що в обох випадках ідеться про аналогічні суспільні відносини, які потребують однакового правового підходу; ціннісна легітимність – застосування аналогії має відповідати загальним засадам права, а також принципам справедливості, розумності, пропорційності, що впливають із конституційних норм, практики Європейського суду з прав людини та морально-етичних засад правового регулювання; мета за-

стосування аналогії – полягає не лише у заповненні правової прогалини, але й у забезпеченні ефективності правового регулювання та захисті прав людини, що є пріоритетним критерієм у демократичній правовій державі.

Таким чином, істинність результатів аналогії права в юридичній практиці – це не лише технічна відповідність логіці тлумачення, а й ціннісна відповідність цілям правосуддя, принципу верховенства права та легітимності державної влади.

Виходячи із зазначеного вище, правозастосування за аналогією права чи закону завжди зберігає його відповідність певному рівню ймовірності, а отже, може призводити до настання юридичної помилки, що обумовлюється як характером та змістом юридичного процесу, реалізація якого вимагає застосування тлумачення правової норми, а тому має відповідати критеріям розумності [9, с. 9–13; 10, с. 78–81; 11, с. 23–25].

Розумність як критерій належності застосування аналогії права, закону чи аргументованої справи має при цьому мати характер постійної константи діяльності уповноваженого суб'єкта, і не бути реалізованою ситуативно [12, с. 24–30; 13, с. 88–91].

Допустимість застосування аналогії права й аналогії закону в Україні має відповідати вимогам чинних нормативно-правових актів. Так, відповідно до ч. 4 ст. 3 КК України визначається недопустимість застосування у врегулюванні кримінально-правових та кримінально-процесуальних правовідносинах аналогії права чи закону [14].

На відміну від кримінального права, положення цивільного, сімейного та інших галузей національної правової системи визначають за допустиме застосування аналогії права та закону. Зокрема, у статті 8 ЦК України визначено нормативний зміст аналогії права й аналогії закону:

«1. Якщо цивільні відносини не врегульовані цим Кодексом, іншими актами цивільного законодавства або

договором, вони регулюються тими правовими нормами цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону).

2. У разі неможливості використати аналогію законів для регулювання цивільних відносин вони регулюються відповідно до загальних засад цивільного законодавства (аналогія права)» [15].

Згідно із положеннями ч. 6 ст. 7 КАС України визначено, що «у разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, суд застосовує закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права). Аналогія закону та аналогія права не застосовується для визначення підстав, меж повноважень та способу дій органів державної влади та місцевого самоврядування» [16].

Найчастішим полем застосування аналогії закону є цивільне право, що зумовлено специфікою його предмета – регулюванням майнових і особистих немайнових відносин між приватними особами. Повсякденне життя характеризується високою динамікою, різноманітністю та складністю соціальних зв'язків, що призводить до постійного виникнення нових форм і моделей взаємодії між суб'єктами цивільного обороту. У зв'язку з цим жодна правова система не може передбачити вичерпний перелік усіх можливих життєвих ситуацій, що потребують правового регулювання. Саме тому аналогія закону – тобто застосування до нерегульованої ситуації правової норми, що регулює подібні за змістом відносини, – виступає необхідним інструментом забезпечення безперервності та ефективності правозастосування. Такий підхід: забезпечує гнучкість правового механізму; заповнює прогалини в законодавстві, не чекаючи його формального оновлення; дає змогу реалізовувати принципи справедливості, добросовісності та розумності, які мають провідне значення в цивільному праві.

пає ключовим аспектом її легітимного застосування у правозастосовчій практиці. Аналогія права, як засіб подолання нормативної прогалини, вимагає від правозастосувача не лише формального дотримання юридичних процедур, а й високого рівня юридичної аргументації, яка ґрунтується на поєднанні формальних, логічних та ціннісних критеріїв.

Істинність рішення за аналогією вимагає, по-перше, формальної обґрунтованості, що включає перевірку наявності прогалини в позитивному праві, відсутність заборони на застосування аналогії, а також послідовність і структурованість логіко-правового мислення. По-друге, логічна відповідність ситуацій, що порівнюються, передбачає наявність спільних істотних ознак між врегульованим і неврегульованим казусами. Обґрунтування аналогічності має базуватися на однаковій соціальній природі правовідносин, які потребують єдиного правового підходу. По-третє, ціннісна легітимність рішення полягає у відповідності загальним засадам права та основоположним принципам, серед яких — справедливість, розумність, пропорційність, правова визначеність та пріоритет прав і свобод людини.

Крім того, необхідно враховувати мету застосування аналогії – не лише як технічного інструменту регуляції, але й як інституційного механізму реалізації верховенства права, утвердження довіри до правосуддя і зміцнення легітимності публічної влади.

Висновки. Проблематика істинності юридичного висновку, сформованого на підставі аналогії права, висту-

Метою наукової статті є визначення ціннісної характеристики сутності аналогії у врегулюванні адміністративно-правових та адміністративно-процесуальних відносин. Акцентовано, що проблематика істинності юридичного висновку, сформованого на підставі аналогії права, виступає ключовим аспектом її легітимного застосування у правозастосовчій практиці. Визначено, що аналогія права, як засіб подолання нормативної прогалини, вимагає від правозастосувача не лише формального дотримання юридичних процедур, а й високого рівня юридичної аргументації, яка ґрунтується на поєднанні формальних, логічних та ціннісних критеріїв. Підкреслено, що істинність рішення за аналогією вимагає: по-перше, формальної обґрунтованості, що включає перевірку наявності прогалини в позитивному праві, відсутності заборони на застосування аналогії, а також послідовність і структурованість логіко-правового мислення; по-друге, логічна відповідність ситуацій, що порівнюються, передбачає наявність спільних істотних ознак між врегульованим і неврегульованим казусами; по-третє, ціннісна легітимність рішення полягає у відповідності загальним засадам права та основоположним принципам, серед яких – справедливість, розумність, пропорційність, права визначеність та пріоритет прав і свобод людини. Акцентовано, що є необхідним не лише враховувати мету застосування аналогії як технічного інструменту регуляції, але й як інституційного механізму реалізації верховенства права, утвердження довіри до правосуддя і зміцнення легітимності публічної влади. Обґрунтовано, що істинність результатів, отриманих шляхом застосування аналогії права, має розглядатися як комплексний юридичний критерій, що об'єднує

логічну послідовність, нормативну доцільність і ціннісну виправданість правового рішення.

Ключові слова: адміністративно-правові відносини, адміністративно-процесуальні правовідносини, аналогія, правове регулювання, правозастосування, методологічний підхід, принципи права, релевантні норми, подібні правовідносини.

Kraglevych V. Analogy in the regulation of administrative-legal and administrative-procedural relations: value characteristics of the essence

The purpose of the scientific article is to determine the value characteristics of the essence of analogy in the regulation of administrative-legal and administrative-procedural relations. It is emphasized that the issue of the truth of a legal conclusion formed on the basis of the analogy of law is a key aspect of its legitimate application in law enforcement practice. It is determined that the analogy of law, as a means of overcoming a normative gap, requires the law enforcement officer not only to formally comply with legal procedures, but also a high level of legal argumentation, which is based on a combination of formal, logical and value criteria. It is emphasized that the truth of a decision by analogy requires: first, formal justification, which includes checking the presence of a gap in positive law, the absence of a ban on the use of analogy, as well as the consistency and structure of logical-legal thinking; secondly, the logical correspondence of the situations being compared implies the presence of common essential features between the regulated and unregulated cases; thirdly, the value legitimacy of the decision consists in its compliance with the general principles of law and fundamental principles, including justice, reasonableness, proportionality, legal certainty and the priority of human rights and

freedoms. It is emphasized that it is necessary not only to take into account the purpose of using analogy as a technical instrument of regulation, but also as an institutional mechanism for implementing the rule of law, establishing trust in justice and strengthening the legitimacy of public authorities. It is substantiated that the truth of the results obtained by applying the analogy of law should be considered as a complex legal criterion that combines logical consistency, normative expediency and value justification of the legal decision.

Key words: administrative-legal relations, administrative-procedural legal relations, analogy, legal regulation, law enforcement, methodological approach, principles of law, relevant norms, similar legal relations.

Література:

1. Навроцька Ю. О. Тлумачення права як зміст інтерпретаційної діяльності: загальнотеоретична характеристика. *Juris*. 2023. № 1. С. 223–230
2. Молибога М.П. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 42–46
3. Manning J. F. *Textualism and Legislative Intent*. *Virginia Law Review*. 2005. Vol. 91. № 2. P. 419–450.
4. Про правотворчу діяльність: Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>
5. Легеца Ю.О. Критерії визначення «подібності» та «тотожності» правовідносин (за матеріалами судової практики). *Актуальні проблеми правової науки: матеріали Міжнародного науково-практичного конгресу, м. Запоріжжя, 1–2 жовтня 2021 року / за заг. ред. Т.О. Коломовець*. Запоріжжя: ЗНУ, 2021. 342 с. С. 147–149.
6. Братасюк М.Г. Цілісне правове мислення як чинник сучасного правового роз-

витку. *М-ли міжнар.наук. конф. «Правова держава: історія, становлення та перспективи побудови в суч. Україні» (Ужгород, 14–15 лютого 2020)*. Видавничий дім «Гельветика», 2020. 120 с. С. 111–114.

7. Дворкін, Р. Серйозний погляд на права; [пер. з англ. А. Фролкін]. К. : Основи, 2000. 519 с.

8. Легеца Ю.О., Борисенко А.О. Процесуальний судовий розсуд у врегулюванні виборчих спорів: практика ЄСПЛ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №11. С. 831–834.

9. Легеца Ю. Свобода та розумність як правові цінності сучасного цифрового європейського суспільства. *Law. State. Technology*. 2024. №3. С. 9–13

10. Крінціленко В.С. Окремі питання становлення принципу розумності в адміністративно-процесуальних правовідносинах. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2024. № 4(86). С. 78–81.

11. Крінціленко В.С. Принцип розумності у адміністративно-процесуальних правовідносинах: дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2025. 222 с.

12. Кельман М. Осмислення методологічних підходів у сучасному правознавстві. *Науковий вісник ЛНУ ім. І. Франка*. 2019. № 6. С. 24–30

13. Цвік М. В. Сучасне праворозуміння – методологічна основа правової науки. *Матеріали міжнар. 30 наук. конф., 13–14 груд. 2002 р. / упоряд.: М. І. Панов, Ю. М. Грошевий*. Х.: Право, 2003. С. 88–91.

14. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

15. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

16. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Дата надходження статті: 16.09.2025
Дата прийняття статті: 08.10.2025
Опубліковано: 24.11.2025

